

*Molnár Hella**

A bizományi szerződés megújult szabályai – dologi jogi kérdések és belépési jog

Sokat gondolkoztam azon, hogy Lenkovics Barnabás tanár urat 65. születésnapjára milyen témájú tanulmánnyal köszöntsem. Minek örülne a legjobban, miről olvasna legszívesebben? Arra jutottam, hogy egy olyan témát választok, ami szívemnek a legkedvesebb, amivel idestova tizedik esztendeje foglalkozom. Egy szerződéstípust, amelyen keresztül megszerettem a polgári jog kutatását, mert számos elméleti problémával, dogmatikai következetlenséggel szembesített. Egy olyan szerződést, amely 140 év óta törvényileg szabályozott, és amelyet a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) jelentősen megújított. Az átalakított szabályok közül ez a tanulmány két kérdéskört mutat be: a bizományos tulajdonszerzésének ellentmondásait és belépési jogának (más elnevezéssel önszerződésének) alakulását.

A dologi jogi kérdéseket azért választottam, mert függetlenül attól, hogy hallgatókoromban Harmathy Attila tanár úr évfolyamába kerültem, nem Lenkovics tanár úrhoz, a dologi jog elméleti alapjainak elsajátításához hathatós segítséget jelentett Lenkovics tanár úr dologi jogi tankönyve. Jól emlékszem, hogy az első tanév vaskos, helyenként túlságosan részletes feldolgozása miatt nehezen elsajátítható és méregdrága tankönyvei után milyen örömmel töltött el minket, másodéves hallgatókat a puha fedelű, táskában könnyen elférő, gyorsan tanulható, áttekinthető és nem utolsósorban elérhető árú tankönyv.

A belépési jogot azért, mert az erről szóló, 1959. évi IV. törvénybeli (a továbbiakban: 1959-es Ptk.) rendelkezés egyike azoknak, amelyeket az Alkotmánybíróság utólagos normakontroll keretében vizsgálat tárgyává tett. Az Alkotmánybíróság 25 éve kezdte meg működését – újabb évforduló, amely külön megemlékezést igényel, és amely mellett nem mehetünk el szó nélkül az Alkotmánybíróság elnökének készülő ünnepi kötetben.

Bár azt hiszem, bármilyen közjogi tisztséget tölt is be Lenkovics tanár úr, ő a szíve mélyén mindig oktató, kutató marad, aki arra született, hogy a hallgatókat fogékonnyá tegye a polgári jogi dogmatikára, megvilágítsa a polgári jog szerteágazó területei közötti lényeges összefüggéseket. Hálásan köszönöm a sorsnak, hogy az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának Polgári Jogi Tanszékén a kollégája lehettem, és őszintén sajnálom, hogy az állításra múlt időt kell használnom. Tanár úr, Isten éltesse jó egészségben még nagyon sokáig! Önnek ajánlom Albert Einstein sorait:

* Egyetemi adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Jogi Tanszék.

„Milyen különös a helyzetünk, a Föld gyermekei! Csak rövid látogatásra van itt mindenki. Nem tudja, miért, de néha azt hiszi, hogy sejtí. A mélyebb szemlélődés nélküli mindennapi élet szempontjából azonban tudjuk: a többi ember miatt vagyunk itt – azaz pontosabban: azok miatt, akiknek kacajától és jólététől a saját boldogságunk függ, és a sok ismeretlen miatt, akiknek sorsával együttérzésünk láncolata fűz össze. Naponta számtalanszor gondolok arra, hogy külső és belső életem ma is élő vagy már meghalt emberek munkáján nyugszik, és hogy igyekeznem kell ugyanolyan mértékben adni, mint amilyenben eddig kaptam és még kapni fogok.” (Albert Einstein: Hogyan látom a világot?)

1. Dologi jogi kérdések

Bizományi szerződés alapján a bizományos díjazás ellenében köteles a megbízó javára a saját nevében ingó adásvételi – vagy más – szerződést kötni.¹ Bár a bizomány szabályainak alkalmazási lehetősége az adásvétel körén messze túlmutat, a Ptk. szabályai kifejezetten az ingó adásvételi szerződésre modelleztek. Az adásvételi szerződés tulajdonátruházó szerződéstípus, amely alapján az eladó dolog tulajdonjogának átruházására, a vevő a vételár megfizetésére és a dolog átvételére köteles.² A bizományi szerződés alapján kötött adásvételi szerződésben az eladó/vevő a saját nevében eljáró bizományos. Átruházással – a törvényi kivételektől eltekintve – csak a dolog tulajdonosától lehet a tulajdonjogot megszerezni.³ Eladási bizomány esetén ez azt jelentené, hogy vagy a bizományos a tulajdonos, vagy a törvényben meghatározott kivételek valamelyikét kell alkalmazni, vételi bizománynál pedig azt, hogy a bizományos válik tulajdonossá. A megoldás azonban korántsem ennyire egyszerű. Ez a fejezet a bizományi szerződéssel kapcsolatban alapvetően két dologi jogi kérdésre keresi a választ: ki a tulajdonosa a bizományos által eladott/megvett dolgoknak, és ki köteles viselni a kárveszélyt?

1.1. Ki a tulajdonos?

A bizományos vajon tulajdonosa-e a saját nevében, de a megbízója javára eladott, illetve megvett, átmenetileg birtokába került dolgoknak? Mivel polgári

¹ Ptk. 6:281. § (1)–(2) bek. A „más” szerződésbe nem értendő bele a küldemény továbbításával összefüggő szerződések megkötése, mert a fuvarozási bizomány önálló szerződéstípus szállítmányozási szerződés néven (Ptk. 6:302. §).

² Ptk. 6:215. § (1) bek.

³ Ptk. 5:39. § (1) bek.

jogunk nem ismeri az osztott tulajdont, a mérleg nyelve vagy a megbízó vagy a bizományos felé el kell, hogy dőljön. A magyar jogirodalom alapján azonban nem válaszolható meg kellő bizonyossággal a kérdés.⁴ Nincs dogmatikailag tiszta megoldás, úgy tűnik, nem lehet a bizomány intézményét a dologi jogi szabályokkal teljesen összhangba hozni. A tulajdonszerzés kérdése kapcsán szembekerül egymással a bizomány gazdasági tartalma és jogi szabályozása. Gazdaságilag nem ésszerű és általában nem kívánatos, hogy a bizományos tulajdont szerezzen a megbízót vagy a harmadik személy vevőt illető dolgok felett. Az alkalmazott jogi megoldás azonban ezt eredményezheti, hacsak a felek meg nem teszik az ennek elkerüléséhez szükséges lépéseket.⁵

Az 1959-es Ptk. hatálybalépése előtt a Kúria több döntésében is kimondta, hogy a tulajdonjog mindkét esetben közvetlenül száll át a megbízó és a harmadik személy között.⁶ Vételi bizomány esetén, bár az 1875. évi XXXVII. törvény, a kereskedelmi törvény (a továbbiakban: Kt.) 368. §-a szerint közvetlen jogok és kötelezettségek tulajdonképpen csak a bizományos és harmadik személy közt jönnek létre, az áru tulajdona mégis a bizományos és megbízó szempontjából a képviselő útján való tulajdonszerzés általános feltételei szerint legott a megbízóra száll.⁷ Az eladási bizománynál az áruk a megbízó tulajdonát képezik mindaddig, amíg a harmadiknak át nem adattak,⁸ amíg a vagyontárgy a bizományosnál van, az a megbízó tulajdonát képezi.⁹

Az 1959-es Ptk. nem adott a kérdésben teljes körű eligazítást. Az 1959-es Ptk. 509. §-ának (3) bekezdése¹⁰ kizárta, hogy a bizományos hitelezői érvényesíthessék igényeiket a bizományos vagyonának egyes részei ellen, amelyek külső szemlélő számára a bizományos vagyontárgyainak tűnnek, de a bizományos-megbízó közötti viszonyt figyelembe véve valójában a megbízót illetik. Ezek a következők: a) a bizományossal szerződő féllel szemben fennálló és a megbízót megillető követelések, b) vételi bizomány esetén a bizományos által megvett dolgok, c) a bizományoshoz befolyt és elkülönítve tartott vagy kezelt olyan pénzüsszegek, amelyről megállapítható, hogy a megbízót illetik. Bár ez a rendelkezés egyes nézetek szerint annak alátámasztásául is szolgálhat,¹¹ hogy a bizományos nem szerez tulajdonjogot e vagyontárgyak felett, sokkal inkább sugallta azt, hogy a bizományos az általa megvett dolog tulajdonosává válik.

A Ptk. 6:283. §-a törvényileg rendezi a tulajdonszerzés kérdését mind eladási, mind vételi bizomány esetén. Vételi bizománynál a bizományos a szer-

⁴ VÉKÁS LAJOS szerk.: *Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Budapest, 2008, CompLex Kiadó, 953.

⁵ GÁRDOS – FÜREDI – MOSONYI – TOMORI ÜGYVÉDI IRODA: *A bizományi ügyletek néhány kérdése*. Budapest, 2009, 10.

⁶ Vékás LAJOS szerk.: *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*. Budapest, 2013, CompLex Kiadó, 772.

⁷ Curia 8245/1926.

⁸ A bizományos sikkasztást követ el, ha az utánuk befolyt vételárat eltulajdonítja. Curia 1210/1883.

⁹ NEUMANN ÁRMIN: *A kereskedelmi törvény magyarázata*. II. kötet. Budapest, 1880, Kiadja Zilahy Sámuel, 448.

¹⁰ A Ptk. 6:282. § (3) bekezdése változatlan formában fenntartja a hivatkozott rendelkezést.

¹¹ VÉKÁS: *i. m.* (2013), 772.

ződés teljesítése során megszerzi ingó dolog tulajdonjogát, amelyet az elszámolás során ruház át a megbízóra. A tulajdonjog relativizálódik annyiban, amennyiben a bizományos hitelezői nem támaszthatnak igényt a bizományos által megvett dolgokra.¹² Eladási bizomány esetén az ingó dolog a megbízó tulajdonában marad, a bizományost azonban a törvény feljogosítja a megbízó tulajdonjogában álló ingó dolog tulajdonjogának az átruházására. A Szakértői Javaslat még nem tartotta szükségesnek a tulajdonszerzés kérdésének rendezését, indokolásában azzal érvelt, hogy ha a dolgot megvevő harmadik személy nem kívánja kitenni magát a megbízó esetleges visszavásárlása kockázatának, akkor kizárólag a bizományostól mint tulajdonostól vásárolhatja meg a megbízó által eladni kívánt dolgot.¹³ Arról, hogy a bizományos mikor és hogyan lesz tulajdonos, az indokolás hallgatott.

1.1.1. Eladási bizomány

A bizománnyá minősítés, a bizomány jogi természete a tulajdoni kérdésektől nem függetleníthető. Jól példázza ezt az 1887-ben, a Jogtudományi Közlönyben folytatott vita egy kassai ügyvéd, Róth Jakab által ismertetett jogesettel kapcsolatban.¹⁴ A tényállás szerint egy kereskedő igénypert indított a végrehajtást kérő ellen. A végrehajtást F. István házaló ellen vezették. A kereskedő és F. István között létrejött szerződés szerint a kereskedő tulajdonjogának fenntartása és előre megállapított árak mellett eladás céljából árukat adott át F. Istvánnak azzal a kikötéssel, hogy ha az árut a megállapított árnál olcsóbban adja el, ennek veszteségét viselnie kell, ha drágábban, úgy ez a nyereség kizárólag őt illeti, a kereskedőnek az elért vételárból csupán az előre meghatározott árra van joga. A felperes kereskedő ezt az ügyletet bizományi ügyletnek, az elért vételári többletet – a nyereséget – bizományi díjnak, a lefoglalt árut bizományi árunak mondta, s ezen a jogcímen az árut a zár alól föloldani kérte. A végrehajtást kérő alperest képviselő Róth vitatta a kereset jogalapját, mert álláspontja szerint az adott szerződés nem tekinthető bizományi ügyletnek, színlelt bizományi ügylet, valójában tulajdonjog fenntartásával kötött adásvétel. Az alperesi érvelés szerint a tulajdonjog fenntartásával kötött adásvételi ügylet hazai jogunk szerint e fenntartás nélkül kötöttnek tekintendő, a kérdéses áruk F. István tulajdonába kerültek. Róth elmélete szerint a bizományi ügylet két részből áll: egy külső részből, amelyben a bizományos a külvilággal áll kapcsolatban, és egy belső részből, amelyben a megbízóval. A bizományi ügylet belső oldalát tekintve nem más, mint megbízás. A megbízás természetéből fakad, hogy a megbízott nem a maga javára, hanem a megbízó javára köti a szerződést, a megbízó érdekeivel szemben nem járhat el, az ügyletből eredő minden hasznot köteles a megbízónak átengedni. Ennek ad kifejezést a Kt. 378. §-a: ha a bizományos kedvezőbb feltételek mellett köti meg az

¹² Ptk. 6:282. § (3) bek. b) pont.

¹³ VÉKÁS: *i. m.* (2008), 954.

¹⁴ RÓTH JAKAB: A bizományi ügylet jogi természete. *Jogtudományi Közlöny*, 1887. 21. sz. 166–167.

ügyletet, mint melyek a megbízó által megállapítottak, az ebből eredő előny a megbízót illeti.

Az ügyet tárgyaló kassai királyi járásbíróóság szerint a keresetben előadott megállapodás a bizományi ügylet jogi természetével nem ellenkezik, ezért a lefoglalt ingóságokat a bírói zár alól feloldotta. A fellebbezés folytán másodfokon eljáró budapesti királyi tábla az elsőfokú ítéletet további indokolás nélkül helybenhagyta. Serly Antal válaszcikkében¹⁵ helytelenítette a Kt. 378. §-ának kollégája általi – indokolás nélküli – kőgenssé minősítését, mert a felek a Kt. 377. §-a értelmében a bizományi díjra nézve jogszabályi korlátozás nélkül, tetszésük szerint megegyezhetnek, a bizományi díjat nemcsak fix összegben vagy a vételár bizonyos százalékában, hanem a megbízó által elérni kívánt vételárat meghaladó, előre kiszámíthatatlan összegben is megállapíthatják. A megbízó érdekeivel kapcsolatban Serly ügy foglalt állást, hogy ez olyan kockázat, melynek esetleges előnye és hátránya is csak a bizományost illeti. A Kt. 370. §-a kimondja, hogy ha a bizományos a részére kijelölt ár alatt ad el, a megbízónak az árkülönbötetet megtéríteni tartozik, amennyiben nem igazolja, hogy az eladás a kijelölt áron nem volt eszközölhető s hogy a teljesített eladás által a megbízót kártól óvta meg. A törvény ezen rendelkezése a megbízó érdekeit teljes körű védelemben részesíti, azaz a felek megállapodása nem áll ellentétben a bizományi ügylet jogi természetével. Róth azonban meggyőzőhetetlennek bizonyult a Kt. 378. §-ának relatív hatályáról, mert a bizomány törvényi definíciójából adódóan a bizományos az ügyletet saját javára nem kötheti meg.¹⁶

Nem venném a bátorságot, hogy a 21. század elejéről az 1887-ben lezajlott vitába százhuszonnyolc év eltelte után beleszóljak, a megjegyzéseimet ezen történeti távlat tudatosításával teszem. Miután a Kt. megfogalmazásából nem derül ki annak kőgens vagy diszpozitív volta,¹⁷ a bizományra adott fogalom-meghatározásra kell, hogy hagyatkozzunk a polémia eldöntésénél. A definíció a bizományostól azt várja el, hogy a megbízó részére kössön kereskedelmi ügyleteket, fogalmilag azt nem kívánja meg, hogy az ügyletből származó valamennyi előny a megbízót illesse meg. Ha az elért nyereségre a megállapodás szerint a bizományos a jogosult, attól még a megbízó javára is történik az ügyletkötés (a kikötött limitárnak megfelelő mértékben). Túl a bizomány jellegével összefüggésben lefolytatott vitán az eset felveti bennem a kérdést, hogy vajon a tulajdonjog fenntartásának kikötése nélkül is helyt adtak volna-e a bíróságok a végrehajtási igényperre irányuló kereseti követelésnek.

Elméletileg azt mondhatjuk, eladási bizomány esetében a bizományost illeti meg a tulajdonjog legmeghatározóbb részjogosítványa, a rendelkezés, mégis a megbízó marad tulajdonos, mert a megbízó és a bizományos között nem került sor a tulajdonjog átruházására, a szerződésből hiányzik a tulajdonátruházási szándék. A bizomány gazdasági oldalról való megközelítése is ésszerűlenné teszi azt a konstrukciót, hogy a tranzakció során a bizományos tulaj-

¹⁵ SERLY ANTAL: A bizományi ügylet jogi természete. *Jogtudományi Közlöny*, 1887. 26. sz. 203–205.

¹⁶ RÓTH JAKAB: A bizományi ügylet jogi természete. *Jogtudományi Közlöny*, 1887. 32. sz. 253–255.

¹⁷ Az 1959-es Ptk. 1992-ig magánszemély megbízó esetén kőgensnek deklarálta az 508. § (1) bekezdésében szereplő ugyanilyen tartalmú rendelkezést.

dont szerezzen, többek között a tulajdonszerzéssel járó problémák (közterhek, számviteli kötelezettségek stb.) miatt.¹⁸

Ezt a nézetet erősíti a bizomány közelebbi előzménye, a commenda intézménye. Ugyan már az ókorban ismert volt, általánosabb értelemben mégis csak a középkortól használták más vagyontárgyának őrzésére, gondozására abban az esetben, ha valaki más áruít szállította hajón más országokba való eladás céljából. Az áru tulajdonosa feljogosította a hajóskapitányt, hogy a szállítmányt a tengerentúli kikötőkben értékesítse, majd a megbízó számára más árut vásároljon. Ez a konstrukció azt mutatja, hogy a bizomány egykor szoros kapcsolatban volt a letéttel.¹⁹

A bizományos a harmadik személlyel saját nevében köt szerződést, és azt saját nevében teljesíti, ami sajátos tulajdonátszállási konstrukciót feltételez. Eladási bizománynál a bizományossal szerződő fél a bizományos általi átadással szerez tulajdont, míg a bizományos a dolgot a szerződés teljesítéséig (a másik fél részére való átadásig) mint a megbízó tulajdonát képező dolgot tartja magánál.²⁰ Az őrzési kötelezettség ilyenkor nem külön letéti szerződés alapján áll fenn, az magából a bizományi szerződésből következik, szerződés-halmazatként a bizomány a letétet is magában foglalhatja. Alátámaszthatja ezt a nézetet az az elvi bírósági határozat,²¹ amely kimondta, hogy a dolog eladásával megbízott személy a dolog átvételével mint letéteményes az általános szabályok szerint felel. A peres felek között megbízási szerződés jött létre, amely alapján a felperes megbízta az alperest a tulajdonát képező BMW személygépkocsi értékesítésével. Az alperes a gépkocsit átvette, óbudai telephelyén elhelyezte. A gépkocsit ismeretlen tettes ellopta, utóbb akkor került meg, amikor átalakítva, hamis okmányokkal megpróbálták az országból kivinni. A másodfokú bíróság és a Legfelsőbb Bíróság is egyetértett abban, hogy a peres felek között létrejött megbízási szerződés egy letéti elemet is tartalmazott, a megbízási szerződés keretében egy letéti szerződés is létrejött, amely alapján az alperes megbízott köteles lett volna a gépkocsi őrzésére.

Figyelembe lehet venni tehát a letét szabályait ott, ahol a bizományi jogviszony természetével ez nem ellenkezik és ahol külön szabályozás hiánya ezt indokolja. Például alkalmazható a letett dolog kezelésére vonatkozó előírás,²² az őrizetben lévő dolog megsérüléséért, megsemmisüléséért, elveszéséért való felelősségre pedig az általános szerződési felelősségi szabályok. A Ptk. elválasztja egymástól a kontraktuális és a deliktuális felelősséget, szerződésszegés esetén három konjunktív feltétel bizonyításával lehet csak mentesülni a kártérítési felelősség alól. A Ptk. 6:142. §-a szerint a szerződésszegő fél akkor mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a szerződésszegést ellenőrzési

¹⁸ VÉKÁS: *i. m.* (2008), 953.

¹⁹ HARMATHY ATTILA: A külkereskedelmi és a belföldi vállalatok közötti szerződések általános kérdései. In EÖRSI GYULA – HARMATHY ATTILA szerk.: *A külkereskedelmi vállalatok belföldi szerződéseit.* Budapest, 1978, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 44.

²⁰ BÁRDOS PÉTER – MENYHÁRD ATTILA: *Kereskedelmi jog.* Budapest, 2008, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 420.

²¹ EBH 2001/1. sz. 415. – Legf. Bír. Pfv. VI. 21.530/1999/4. sz.

²² A Ptk. 6:361. §-ának (2) bekezdése szerint a letéteményes akkor köteles a letett dolgot kezelni, ha a letett dolog természete azt szükségessé teszi, a kezelésre a megbízási szabályait kell alkalmazni.

körén kívül eső, a szerződéskötés időpontjában előre nem látható körülmény okozta, és nem volt elvárható, hogy a körülményt elkerülje vagy a kárt elhárítsa. A Bécsi Vételi Konvencióból átvett, adásvételre modellezett szabály alkalmazása gondossági kötelemekre nem lesz egyszerű feladat. A felelősséggel kapcsolatban elmondottakat a Kt. szabályai is megerősítik. A bizományos csak akkor menthette ki magát a „gondviselése alatt lévő áruban történt kárért” való felelőssége alól, ha bizonyította, hogy a kár rendes kereskedő gondosságával elhárítható nem volt, azaz a kár elhárítása érdekében megtett mindent, ami egy kereskedőtől elvárható.²³ A 32/1967. (IX. 23.) Kormányrendelet a külkereskedelmi vállalatok belföldi szerződéses kapcsolatairól (a továbbiakban: R.) a bizományos értesítési kötelezettségéről szóló, 21. § (2) bekezdésének megfogalmazása²⁴ arra utalt, hogy külkereskedelmi bizománynál a bizományos a megbízó tulajdonában álló dolgot többnyire nem is tarthatta birtokában, ezért terjedt el Nizsalovszky²⁵ nyomán a birtoktalanított bizományos elnevezés. Attól, hogy az áru nem került a bizományos birtokába, a szerződés lebonyolítása továbbra is a bizományost terhelő kötelezettségként jelentkezett. Közvetett képviselői minősége továbbra is fennmaradt, bár jogállása egyre közelebb került az önálló ügynöki pozícióhoz. A szerződések szinte minden esetben szabályozták a kárveszély és a tulajdonjog átszállásának kérdését. Úgy rendelkeztek, hogy ezek a külföldi félről a megbízóra, illetve a megbízóról a külföldi félre akkor szállnak át, amikor a külkereskedelmi szerződés alapján átkerülnek a bizományosra, illetve a bizományosról a külföldi félre. A bizományos nem került abba a helyzetbe, hogy a külkereskedelmi szerződés tárgyát képező árut birtokában tartsa, őrzéssel kapcsolatos felelősség ebből adódóan nem terhelte.²⁶

Ha azonban a dolog a megbízó tulajdona, ahhoz, hogy a vevő tulajdonjogot szerezhessen, érvényesülnie kell valamely törvényi kivételnek, amely a forgalom biztonsága érdekében megteremti a nem tulajdonostól való tulajdonszerzés lehetőségét. Az eladási bizománynál a tulajdonátruházás kérdése a kereskedelmi jogban nem okoz problémát, mert a Ptk. 5:39. §-ának (2) bekezdése alapján a kereskedelmi forgalomban jóhiszeműen és ellenérték fejében szerző megszerzi az átruházással az ingó dolog tulajdonjogát akkor is, ha az átruházó nem volt tulajdonos.²⁷ Az 1959-es Ptk. 118. §-ának (2) bekezdése – amely

²³ Kt. 373. § (1) bek.: „A bizományos a gondviselése alatt levő áruban történt kárért felelősséggel tartozik, amennyiben igazolni nem képes, hogy a kár rendes kereskedő gondosságával elhárítható nem volt.”

²⁴ „A bizományos a külkereskedelmi szerződés tartalmáról és különösen az annak alapján a megbízót terhelő kötelezettségekről a megbízót a külkereskedelmi szerződés megkötése után azonnal, de legkésőbb oly időben köteles értesíteni, hogy a megbízó a kötelezettségeket teljesíteni tudja.”

²⁵ Lásd NIZSALOVSKY ENDRE: Birtok és külkereskedelem. *Külkereskedelem*, 1969, 11. sz. Jogi melléklet.

²⁶ Sándor TAMÁS: A bizományi szerződés. In EÖRSI GYULA – HARMATHY ATTILA szerk.: *A külkereskedelmi vállalatok belföldi szerződése*. Budapest, 1978, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 227.

²⁷ Kereskedelmi forgalomnak a Ptk. 5:39. § (3) bekezdése szerint az minősül, ha a vevő olyan eladótól vásárol, aki az adásvételi szerződést jogszerűen folytatott, üzletszerű gazdasági tevékenysége körében, saját nevében köti meg.

szerint kereskedelmi forgalmon kívül is tulajdonjogot szerez az, aki a dolgot jóhiszeműen és ellenszolgáltatás fejében olyan személytől szerzi meg, akire azt a tulajdonos rábízta – viszont nem oldotta meg a problémát. Ilyenkor az 1959-es Ptk. a tulajdonosnak (eladási bizomány esetén a megbízónak) lehetőséget adott arra, hogy a tulajdonjogot az ellenszolgáltatás megtérítése fejében egy éven belül visszaváltsa. A „rábizás” a Ptk. miniszteri indokolása szerint akkor valósult meg, ha a dolog a tulajdonos birtokából nem akaratán kívül került ki.²⁸ A szabály célja az volt, hogy a tulajdonos kellő gondossággal válassza meg, kire bizza a dolgát. Ha rosszul választott, és olyan személyhez került a dolog, aki azt eladta anélkül, hogy erre jogosult lett volna, ennek következményeit a tulajdonosnak viselnie kellett.²⁹ A Ptk. megszünteti a nem tulajdonostól való tulajdonszerzés kereskedelmi forgalmon kívüli esetét.

Bár a német Handelsgesetzbuch (a továbbiakban: HGB) nem szabályozza kifejezetten a bizományi szerződés szabályai között a tulajdonjog megszerzésének, átszállásának kérdését, a probléma a Bürgerliches Gesetzbuch (a továbbiakban: BGB) birtokátruházási szabályai alapján megoldható. Eladási bizomány esetén a BGB 185. §-a lehetővé teszi, hogy kellő felhatalmazás alapján nem tulajdonos rendelkezzen a dolog felett (Verfügung eines Nichtberechtigten).³⁰ A BGB 185. §-ának (1) bekezdése szerint a nem tulajdonos rendelkezése a dolog felett érvényes, ha az a jogosult beleegyezésével történt.³¹ A francia jogtudósok többsége is egyetért abban, hogy eladási bizománynál a bizományos soha nem lesz tulajdonos, csak „átruházza” a tulajdonjogot a megbízóról a harmadik személyre.³²

²⁸ *A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve. Az 1959. évi IV. törvény javaslatának miniszteri indokolása.* Budapest, 1959, 140.

²⁹ KISFALUDI ANDRÁS: *Az adásvételi szerződés.* Budapest, 2003, KJK-Kerszöv, 142.

³⁰ VÉKÁS: *i. m.* (2008), 953.

³¹ BGB § 185 [Verfügung eines Nichtberechtigten] (1) Eine Verfügung, die ein Nichtberechtigter über einen Gegenstand trifft, ist wirksam, wenn sie mit Einwilligung des Berechtigten erfolgt. (2) Die Verfügung wird wirksam, wenn der Berechtigte sie genehmigt oder wenn der Verfügende den Gegenstand erwirbt oder wenn er von dem Berechtigten beerbt wird und dieser für die Nachlassverbindlichkeiten unbeschränkt haftet. In den beiden letzteren Fällen wird, wenn über den Gegenstand mehrere miteinander nicht in Einklang stehende Verfügungen getroffen worden sind, nur die frühere Verfügung wirksam.

³² MÜLLER-FREIENFELS, WOLFRAM: Comparative Aspects of Undisclosed Agency. *Modern Law Review*, Vol. 18., No. 1. (1955), 36.

1.1.2. Vételi bizomány

Nagy Ferenc³³ véleménye szerint a tulajdonjog a megbízót illette, anélkül, hogy a követelések engedményezésének megfelelően újabb átadás volna szükséges. Megjelenik tehát az átvett dolog őrzésének kötelezettsége vételi bizománynál is, amíg a megbízó a vétel tárgyát nem veszi át.

A bizományos számára a Kt. által biztosított³⁴ törvényes zálogjog kimondatlanul a megbízó tulajdonszerzését támasztotta alá. A Kt. szerint zálogjog illette meg a bizományost: 1. a bizományi árukra, feltéve, hogy azok még birtokában voltak, vagy azok fölött általában – különösen hajóelismervények, rakjegyek vagy közraktári jegyek által – rendelkezhetett, 2. a bizományi ügyletből eredő, még kintlévő követeléseken, amennyiben azokat még nem engedményezte a megbízóra. Mégpedig a) a bizományos költségei, a bizományi díjak, előlegek, kölcsönök, a bizományos által elvállalt váltói és egyéb kötelezettségek erejéig (amennyiben a konkrét bizományi ügyletre vonatkoztak), b) folyószámlán alapuló azon követelések erejéig, amelyek általában bizományból származtak.³⁵ Az 1959-es Ptk. bizományról szóló fejezete nem rendelkezett törvényes zálogjogról, de mivel a külön nem szabályozott kérdésekben a megbízási szerződés szabályait rendelte alkalmazni, a bizományra is vonatkoztathatóvá vált az 1959-es Ptk. 480. §-a.³⁶ Bizományra átfordítva ez annyit tesz, hogy a bizományost költségei és díjkövetelése biztosítására zálogjog illeti meg a megbízó azon vagyontárgyain, amelyek a bizomány következtében kerültek birtokába. Arra vonatkozóan, hogy melyek lehetnek azok a vagyontárgyak, az 1959-es Ptk. 509. §-ának (3) bekezdése adott eligazítást.

A vételi bizománnyal kapcsolatos tulajdonszerzési kérdések felmerültek a bírói gyakorlatban is. Érdemes megemlíteni azt az ügyet,³⁷ amelyben a bíróságoknak arról kellett döntenük, hogy a bizományos által a saját nevében, de a megbízó javára kötött termőföld adásvételi szerződés alapján lehet-e helye a tulajdonjog változás ingatlan-nyilvántartási bejegyzésének. A helyzetet nehezí-

³³ Nagy FERENC: *Kereskedelmi jog*. II. Budapest, 1913, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R. T. kiadása, 271–272.

³⁴ A törvényes zálogjogról már a kereskedőkről szóló 1840. évi XVI. tc. 41. §-a is rendelkezett: „A bizományosnak a bizományi árúkra törvényes zálogjoga vagyon a megbízó elleni követeléseinek erejéig, akár ezen követelések közönségesek, akár váltóiak legyenek. [...]”

³⁵ Kt. 379. § (1) bekezdés: „A bizományost a bizományi árúkra nézve, a mennyiben azok még birtokában vannak, vagy a mennyiben azok felett általában, különösen pedig hajóelismervények, rakjegyek vagy közraktári jegyek által rendelkezhetik, zálogjog illeti a bizományi ügyletre fordított költségek, a bizományi díjak, előlegek, kölcsönök és az elvállalt váltói és egyéb kötelezettségek, nemkülönben a folyó számlán alapuló és a bizományból származó követelések erejéig.”

³⁶ „A megbízottat költségei és díjkövetelése biztosítására zálogjog illeti meg e megbízónak azokon a vagyontárgyain, amelyek a megbízás következtében kerültek birtokába.” A Ptk. 6:277. §-a tartalmaz ezzel egyező rendelkezést, amit a Ptk. 6:287. §-ának utaló szabálya következtében továbbra is alkalmazni kell.

³⁷ A Legfelsőbb Bíróság Kfv.III.38.521/2000/6. számú 2002. október 1-jén hozott ítélete. Idézi: OSZTOVITS ANDRÁS szerk.: *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*. Első kiadás. Budapest, 2001. Opten Informatikai Kft., 1849.

tette, hogy a bizományos jogi személy volt, aki a termőföldről szóló 1994. évi LV. törvény (Ftv.) 6. §-a szerinti tulajdonszerzési korlátozás alá esett. Az elsőfokú közigazgatási szerv elutasította a tulajdonjog bejegyzésére irányuló kérelmet, és ezt a másodfokú szerv is jóváhagyta, mivel az adásvételi szerződés szerint a vevő a jogi személy bizományos. A közigazgatási határozat felülvizsgálatára irányuló keresetében a felperes bizományos arra hivatkozással kérte a tulajdonjog-bejegyzési kérelme teljesítését, hogy vételi bizományi szerződés alapján természetes személy javára kérte a tulajdonjog bejegyzését, a vevőként bejegyzendő magánszeméllyel szemben a tulajdonszerzési korlátozás pedig nem érvényesül. Az elsőfokú bíróság a felperes keresetét elutasította arra hivatkozva, hogy – figyelemmel az 1959-es Ptk. 509. §-ának (1) bekezdésére – az Ftv. 6. §-a szerint jogi személy termőföld tulajdonjogát nem szerezheti meg, így a felperes által a saját nevében megkötött adásvételi szerződés mint jogszabályba ütköző semmis. A nyilvánvalóan érvénytelen szerződés alapján a tulajdonjog-változás az ingatlan-nyilvántartásba nem jegyezhető be. A Legfelsőbb Bíróság szerint tévesen értelmezte az elsőfokú bíróság az 1959-es Ptk. 509. §-ának (1) bekezdését, ez a rendelkezés ugyanis nem azt fejezi ki, hogy a vásárolt ingatlan tulajdonjogát a bizományos szerzi meg, hanem azt, hogy a megbízó nincs kapcsolatban az eladó harmadik személlyel, vele szemben jogai és kötelezettségei közvetlenül nem állnak fenn. Szerződésszegés, a szerződés érvénytelensége esetén az ebből eredő jogokat a bizományos érvényesíti, a kötelezettségek pedig reá hárulnak, nem a megbízóra. Megjegyzendő, hogy az ingatlan-nyilvántartási szabályok jelenleg nem teszik lehetővé tulajdonjog bizomány jogcímén történő bejegyzését, és erre gyakorlati igény sem mutatkozott. Nehezen elképzelhető, hogy az ingatlan-nyilvántartásba olyan adásvételi szerződés alapján jegyezzenek be tulajdonváltozást, amely vevője maga nem kíván a nyilvántartásban megjelenni, hanem a bizományi jogviszony megbízója jogszerzése érdekében lép fel. A Ptk. 6:281. §-ának (3) bekezdésében ebből adódóan semmisnek minősíti az olyan bizományi szerződést, amely alapján a bizományos ingatlan tulajdonjogának a megszerzésére köteles, vételi bizományi szerződés a jövőben kizárólag ingó dolog adásvételére lesz köthető.³⁸

Annak nincs akadálya vételi bizomány esetén, hogy a bizományos maga megszerezze a dolog tulajdonjogát és azt egy külön jogügylet során átruházza a megbízóra. Azonban az már a birtokátruházás szabályaitól függ, hogy a megbízó tud-e közvetlenül a harmadik személytől mint eladótól tulajdonjogot szerezni. A német jog két megoldást alkalmaz a közvetlen tulajdonátzállás (Direkterwerb) megvalósítása érdekében: ez egyik az offene Stellvertretung (BGB 164. §), a másik a verdeckte Stellvertretung. Vételi bizomány esetén a megbízó közvetlen tulajdonszerzését a különleges birtokátruházási szabályok (a BGB 930. §-ában foglalt antizipiertes Besitzkonstitut szabályai) teszik lehetővé. A BGB 930. §-a szerint³⁹ amennyiben a tulajdonos a dolog birtokában van, az

³⁸ Már a Szakértői Javaslat 5:292. § (1) bekezdése is pontosította a bizomány fogalmát („Bizományi szerződés alapján a bizományos díjazás ellenében köteles a megbízó javára a saját nevében ingó dologra adásvételi szerződést kötni”), de nem minősítette semmisnek az ingatlan adásvételére kötött bizományi szerződéseket.

³⁹ „[Besitzkonstitut] Ist der Eigentümer im Besitz der Sache, so kann die Übergabe dadurch ersetzt werden, dass zwischen ihm und dem Erwerber ein Rechtsverhältnis vereinbart wird, vermöge dessen der Erwerber den mittelbaren Besitz erlangt.”

átadást helyettesítheti a tulajdonos és a megszerző közötti jogviszonyra vonatkozó megállapodás, amelynek alapján a megszerző közvetlen birtokot szerez. A magyar jogban egyik megoldás sem alkalmazható, mert a képviseleti szabályok csak közvetlen képviseletre vonatkoznak, a közvetett képviseletre pedig a Ptk. nem is tartalmaz szabályokat. Tehát vételi bizománynál nincsen lehetőség arra, hogy a megbízó közvetlenül a harmadik személytől szerezzen tulajdonjogot úgy, hogy az adásvételi szerződés a harmadik személy és a bizományos között jön létre.⁴⁰ Ezért volt szükség arra, hogy a Ptk. 6:283. §-ának (1) bekezdése kimondja: vételi bizomány esetén a bizományos a szerződés teljesítése során megszerzett ingó dolog tulajdonjogát az elszámolás során ruházza át a megbízóra.

1.2. Ki viseli a kárveszélyt?

A kárveszély viseléséről a bizományi szerződés fejezetében egyáltalán nem találunk rendelkezéseket. eltérő szabály hiányában a Ptk. 5:22. §-a alapján a tulajdonos viseli a dologban beállott azt a kárt, amelynek megtérítésére senkit nem lehet kötelezni. Kivételesen a jogalkotó nem a tulajdonosra, hanem más személyre hárítja a kárveszély viselésének kötelezettségét. A Ptk. 6:122. §-a szerint – összhangban a dologi jogi szabályokkal – a kárveszély a teljesítéssel száll át, ha a törvény kivételt nem tesz. Érvénytelenség esetén megteszi, a Ptk. 6:109. §-a szerint az érvénytelen szerződés alapján nyújtott szolgáltatással a kárveszély a másik félre száll át. A jogosult átvételi késedelmének szabályainál is szankciós alapon a még átadás, teljesítés hiányában tulajdonossá nem vált jogosultra száll át a kárveszély.⁴¹ Szintén nem a tulajdonos, hanem a birtokos viseli a kárveszélyt, ha az ingatlan vevője az ingatlan-nyilvántartásba történő bejegyzés előtt birtokba lép,⁴² továbbá speciális szabályt találunk a kárveszélyviselésre a fogyasztói adásvétel szabályainál.⁴³ Lizingszerződés ese-

⁴⁰ VÉKÁS: *i. m.* (2008), 954.

⁴¹ A Ptk. 6:156. §-ának (3) bekezdése a jogosult átvételi késedelmének egyik jogkövetkezményeként a kárveszély átszállásáról rendelkezik.

⁴² A Ptk. 6:217. § szerint, ha az eladó az adásvétel tárgyát képező ingatlan birtokát a vevő tulajdonjogának az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzése előtt a vevőre át ruházza, a vevő a birtokátruházás napjától köteles a kárveszélyviselésre. Megjegyzendő, hogy az 1959-es Ptk. a kárveszély átszállására csak akkor adott hasonló tartalmú speciális szabályt, ha az eladó a tulajdonjogát fenntartotta, lásd az 1959-es Ptk. 368. § (3) bekezdését. Az 1959-es Ptk. a részletvétel szabályai között is eltért a kárveszélyviselés általános szabályától a 376. § (4) bekezdésében, a vevőnek átadott dolog elpusztulásának vagy értékcsökkenésének veszélyét – a tulajdonjog fenntartása esetében is – a vevő viselte.

⁴³ A Ptk. 6:219. §-a szerint: „Ha az eladó vállalkozás és a vevő fogyasztó, és az eladó vállalja a dolog vevőhöz történő eljuttatását, a kárveszély akkor száll át a vevőre, amikor a vevő vagy az általa kijelölt harmadik személy birtokba veszi a dolgot. A

tén is a birtokosi pozíció a meghatározóbb a kárveszély viselése szempontjából, a 6:412. §-ának (1) bekezdése alapján a lízingbevevő a szerződés megkötésétől, dolog esetén a birtokátruházástól viseli a dologban beállott azt a kárt, amelynek megtérítésére senkit nem lehet kötelezni.

A kárveszély viselésével összefüggésben említésre méltó a már hatályát veszített, az önálló kereskedelmi ügynöki szerződésről szóló 2000. évi CXVII. törvény. A törvény hatálya az 1. § (2) bekezdése alapján kiterjedt azokra az esetekre is, amikor a kereskedelmi ügynök akár a megbízó nevében, akár saját nevében a megbízó javára a szerződés megkötésére is jogosult. Az utóbbi fordulat a Ptk. rendszerében bizományi szerződésnek minősül, ilyenkor mindkét szabályegyüttes alkalmazandó volt, mivel háttérjogszabályként az 1959-es Ptk. rendelkezéseire figyelemmel kellett lenni.⁴⁴ Ez a törvény ebből a kérdéskör szempontjából azért lehet érdekes, mert 7. §-ának (4) bekezdése diszpozitív szabályként kiemelte, a kereskedelmi ügynöknek átadott dolgok vonatkozásában a kárveszélyt a megbízó viseli. A Ptk.-ban a kereskedelmi ügynöki szerződést felváltó tartós közvetítői szerződés alapján a közvetítő már nem járhat el a saját nevében,⁴⁵ és nem marad meg a kárveszélyviselésre irányadó speciális rendelkezés sem.

Már az 1959-es Ptk. szabályaiból is levezethető volt, hogy vételi bizománynál a bizományosnak tulajdonjogot kell szereznie, mert vevőként saját nevében szerepel az adásvételi szerződésben. Az 1959-es Ptk. 509. § (3) bekezdésének b) pontja is alátámasztja, hogy a bizományos által megvett dolgok a bizományos vagyonaiba tartoznak. A bizományi szerződés következtében viszont a megbízó igényelheti a dolog kiadását, a bizományos addig lesz tulajdonosa a dolognak, amíg azt a megbízó részére az elszámolás körében⁴⁶ ki nem adja.⁴⁷ A megbízó igénye tehát ebben a gondolatmenetben nem tulajdonjogon, hanem szerződésen alapul. Az 1959-es Ptk. 509. § (3) bekezdése a megbízó oldalán nem teremt dologi igényt, mert a dologi igény nem relatív, azaz nemcsak a bizományos hitelezőivel szemben tekintendő a bizományos jogosítványának. Ez azt jelenti, hogy a dolog megbízónak történő átadásáig a kárveszélyt a bizományos viseli. Ha azonban a bizományosnál a dolog vis maior következtében elpusztul, a bizományos követelheti a megbízótól a vétel-

kárveszély a fuvarozónak történő átadásakor átszáll a vevőre, ha a fuvarozót a vevő bizta meg, feltéve, hogy a fuvarozót nem az eladó ajánlotta.”

⁴⁴ 1. § (7) bekezdés: „Az e törvényben nem szabályozott kérdésekben a Polgári Törvénykönyv rendelkezései irányadóak.”

⁴⁵ A Ptk. 6:293. §-ának (1) bekezdése szerint „Közvetítői szerződés alapján a közvetítő tartós jogviszony keretében, önállóan eljárva megbízójának harmadik személyekkel kötendő szerződések közvetítésére, illetve a megbízó nevében történő megkötésére, a megbízó díj fizetésére köteles.”

⁴⁶ Az 1959-es Ptk. 513. §-ának (2) bekezdése eltérő rendelkezés hiányában a megbízás szabályait rendeli alkalmazni. Az 1959-es Ptk. 479. § (2) bekezdése szerint „A szerződés megszűnésekor a megbízott köteles elszámolni és ennek keretében a megbízónak mindazt kiadni, amihez a megbízás teljesítése céljából vagy eljárása eredményeképpen jutott, kivéve, amit abból a megbízás folytán jogosan felhasznált.”

⁴⁷ BÁRDOS-MENYHÁRD: *i. m.* 420.

ár kifizetését szükséges költségként,⁴⁸ sőt az őt megillető díjért is felléphet.⁴⁹ Végeredményben a kárt tehát a megbízó viseli.⁵⁰

Ugyanakkor az olyan bizományi szerződéseknél, amelyek a bizományt a megbízás felé közelítik, s kiemelik a bizományos képviselői jellegű tevékenységét, a megbízó tulajdont szerezhethet akkor, amikor a bizományos a megbízó javára átveszi a dolgot. De más esetekben is akkor jutunk helyes eredményre, ha a kárveszélyt a megbízóra telepítjük. A törvénynek az a szabálya, amely megtiltja a bizományos hitelezőinek, hogy végrehajtást vezessenek a bizományos által érvényesített, de a megbízót illető követelésekre, a bizományosnál lévő, de a megbízót megillető pénzüsszegekre és dolgokra, elismeri, hogy mindezek a megbízót illetik. Aggályosnak látszik, hogy ha a törvény az egyik vonatkozásban elismeri a megvett dologról azt, hogy az a megbízót illeti, és ezért a bizományos hitelezői nem vezethetnek rá végrehajtást, akkor a másik vonatkozásban, a dolog – vis maior miatti – megsérülése, megsemmisülése tekintetében miért kellene teljesen eltérő alapról kiindulni, és azt mondani, hogy a megbízónak nincs köze a dologhoz, nem is viselheti a kárveszélyt. Ezzel a megoldással együtt jár az is, hogy a bizományos köteles a harmadik személytől megvett dolgot gondosan őrizni, és kártérítési felelősséggel tartozik a dolog megsérülése, megsemmisülése miatt.⁵¹

Nincs speciális szabály a Ptk.-ban bizományi szerződés esetén kárveszélyviselésre. Ez azt jelentené, hogy vételi bizomány esetén a tulajdonjogot megszerző bizományos köteles viselni a kárveszélyt egészen az elszámolásig? Valóban ez lenne összhangban a bizományos közvetítői szerepével? A Ptk. Kommentárja szerint ez a megoldás nem fogadható el a bizományos jogállásából következően, helyes értelmezés mellett a kárveszélyt a Ptk. 5:22. §-ára tekintet nélkül a megbízóra szükséges telepíteni annak ellenére, hogy ezt külön a Ptk. nem mondja ki. Mindezt azzal támasztja alá, hogy a bizományos tulajdonjoga a fiduciárius (bizalmi) tulajdon tipikus esetének tekintendő, vagyis a bizományos harmadik személyek felé teljes jogú tulajdonos, a belső jogviszonyban azonban köti őt a bizományi szerződés, mely alapján a megbízóval szemben a gondos eljárás kötelezettsége terheli, és ehhez igazodik felelőssége is.⁵² Kárveszély szempontjából a megkülönböztetés a vételi és az eladási bizomány között indokolatlan, kifejezett szabály hiányában is nyomós érvek szólnak amellett, hogy a gyakorlat a kárveszélyt a megbízóra telepítse.⁵³ Ennek

⁴⁸ 1959-es Ptk. 511. § (3) bek.: „A bizományos a díjban benne nem foglalt szükséges és hasznos költségei megtérítését követelheti; a díjban egyébként benne foglalt igazolt költségeit csak akkor követelheti, ha az adásvételi szerződés a megbízó érdekkörében felmerült okból nem ment teljesedésbe.”

⁴⁹ 1959-es Ptk. 511. § (1) bek.: „A bizományosnak díj csak annyiban jár, amennyiben az adásvételi szerződést teljesítették.”

⁵⁰ GELLÉRT GYÖRGY szerk.: *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*. II. kötet. Budapest, 2000, KJK-Kerszöv, 1707–1708.

⁵¹ Gellért GYÖRGY szerk.: *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*. II. kötet. Budapest, 2007, KJK-Kerszöv, 1850–1851.

⁵² VÉKÁS: *i. m.* (2013), 773.

⁵³ VÉKÁS LAJOS – GARDOS PÉTER szerk.: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. 2. kötet. Budapest, 2014, Wolters Kluwer, 1846.

ellenére az egyértelműség kedvéért álláspontom szerint a Ptk.-nak kifejezett rendelkezést kellene tartalmaznia a kárveszélyviselés kérdéséről.

2. A bizományos belépési joga

A bizományos belépési joga annyit jelent, hogy a bizományi szerződésben vállalt szerződést jogosult saját magával megkötni. A bizományos a megbízóval megköti a bizományi szerződést, az abban vállalt szerződéskötés azonban nem harmadik személlyel történik, hanem maga a bizományos lép a harmadik személy helyére, adásvételi szerződésre modellezve eladási bizománynál a bizományos veszi meg az értékesíteni kívánt árut, vételi bizománynál a beszerezni kívánt árut maga adja el.

2.1. A Kt.-tól a Ptk. hatálybalépéséig

A bizományos önszerződését a Kt. korlátok között ismerte el: csak akkor, ha a bizomány tárgyát tőzsdei vagy piaci árral bíró áruk, váltók vagy értékpapírok vétele vagy eladása képezte, de még ezekben az esetekben is csupán a megbízó eltérő rendelkezése hiányában.⁵⁴ Ha a felek nem zárták ki ennek lehetőségét, és a bizományos a bizomány teljesítéséről való tájékoztatással egyidejűleg nem jelölt meg harmadik személyt, eladónak vagy vevőnek a bizományost kellett tekinteni.⁵⁵ A belépés a bizományos díjigényét nem érintette, a rendszerint felmerülő bizományi költségeket továbbra is felszámíthatta.⁵⁶

A felek között a bizományos belépési joga tehát kettős jogviszonyt keletkeztet: lesz köztük egy bizományi szerződés, mert a bizományos díjra való jogosultsága megmarad, emellett azonban a bizományos és a megbízó között létrejön egy adásvételi szerződés is, amelyből eredő jogokat érvényesíteni lehet. A belépési jog a felek közötti jogviszonyt bonyolulttá teszi, nem kis veszélyeket, visszaélési lehetőségeket is magában hordoz. Olyan esetekben ugyanis, amikor a megbízó a piaci viszonyokat nem ismeri eléggé, a bizományosnak ki van szolgáltatva. Ennek ellenére a megbízónak érdeke fűződhet a bizományos belépési jogához, ha egyébként áruját nem tudná értékesíteni vagy beszerezni.⁵⁷ A belépési jog megengedése a Kt. által elismert szűk körben tehát indokolt,

⁵⁴ Kt. 381. § (1) bek.

⁵⁵ Kt. 381. § (3) bek.

⁵⁶ Kt. 381. § (2) bek.

⁵⁷ GELLÉRT: *i. m.* (2000), 1711.

mivel a meghatározható ár a megbízó számára garanciát jelent arra nézve, hogy a bizományos eladási bizomány esetén alacsonyabb, vételi bizomány esetén magasabb árat nem szab, mint tenné azt a harmadik személy.

Az 1959-es Ptk. eredeti normaszövege a Kt. irányvonalát követve korlátozta a bizományos belépési jogát. Önszerződésre egyrészt akkor nyílt lehetőség, ha a dologra jogszabály határozott árat állapított meg, másrészt, ha a szerződés külkereskedelem körében kötött. ⁵⁸ A miniszteri indokolás felhívta a figyelmet az önszerződés veszélyeire: ha a bizományos a megbízóval közvetlenül szerződő fél, a felek között érdekellentét áll elő, hiszen a bizományos saját magával szemben feltehetően nem fogja a megbízó érdekeit kellő figyelemben részesíteni, ami a megbízási-ügyleti viszonyok bizalmi jellegével egyértelműen szemben áll. A veszély nem áll fenn akkor, ha az adásvétel tárgyára jogszabály határozott árat állapít meg, mert a rögzített ár megtartása a felek számára kötelező.

Az R. megalkotását követően az 1967. évi 39. törvényerejű rendelet módosította a Ptk. szövegét. A belépésre akkor adott lehetőséget, ha a dologra jogszabály vagy hatóság határozott árat állapít meg, vagy a szerződő felek szocialista szervezetek. Az R. a külkereskedelmi és a belföldi vállalatok viszonyában a bizományt alaptípussá tette. Részletes, a Ptk.-tól eltérő szabályokat adott a külkereskedelmi bizományra, a nem szabályozott kérdésekben háttéranyagként a Ptk. bizományi szerződésre vonatkozó fejezetét rendelte alkalmazni. A bizományos belépésére akkor adott lehetőséget, ha a felek a bizományi szerződésben kifejezésre juttatták a belépési jog megengedését, ilyen kikötéssel azonban a felek csak abban az esetben élhettek, ha a szóban forgó termékre jogszabály szállítási szerződés kötését lehetővé tette. ⁵⁹ Az 1977. évi IV. törvény átfogalmazta az 1959-es Ptk. önszerződésre vonatkozó szakaszát: a bizományos akkor léphetett fel a megbízóval szemben szerződő félként, ha a dologra jogszabály vagy hatóság rögzített árat állapított meg vagy ha a szerződő felek gazdálkodó szervezetek voltak. Az önszerződésre tehát korlátokat szabott a kereskedelmi ügyekben járatlan magánszemélyek védelmére.

Az 1959-es Ptk. 2014. március 15-éig hatályos szövegét a 73/1992. (XII. 28.) AB határozat ⁶⁰ állapította meg. Az indítványozó az 1959-es Ptk. 508. §-ának (1) bekezdését támadta, mely szerint

„ha a bizományos a megbízóra kedvezőbb feltételek mellett köti meg az adásvételi szerződést, mint amilyeneket a bizományi szerződésben megállapítottak, az ebből eredő előny a megbízót illeti meg. Az ezzel ellentétes megállapodás semmis, ha magánszemély a megbízó.”

Az indítványozó álláspontja szerint a magánszemély megbízóval kapcsolatos korlátozó rendelkezés a magánszemélyek és a jogi személyek között indo-

⁵⁸ Az 1959-es Ptk. 510. §-ának eredeti normaszövege: „(1) Ha a dologra jogszabály határozott árat állapít meg, a bizományos az adásvételi szerződést a megbízóval maga is megkötheti. (2) Ha a dolognak nincs jogszabállyal meghatározott ára, az adásvételi szerződést csak külkereskedelem körében kötheti meg maga a bizományos a megbízóval.”

⁵⁹ R. 22. § (4) bek.

⁶⁰ ABH 1992, 306–309.

kolatlan és alkotmányellenes megkülönböztetést tesz. Azt a benyomást kelti, mintha a magánszemély vállalkozó ügyei vitelében korlátozottabb képességekkel rendelkezne, és ezért az államtól fokozottabb védelmet kellene kapnia. Az Alkotmánybíróság az 1949. évi XX. törvény (a továbbiakban: Alkotmány) 9. § (1) bekezdéséből indult ki, mely szerint Magyarország gazdasága olyan piacgazdaság, amelyben a köztulajdon és a magántulajdon egyenjogú és egyenlő védelemben részesül. Az Alkotmány 9. § (1) bekezdése az Alkotmány 70/A. § (1) bekezdésével⁶¹ összefüggésben olyan általános jogegyenlőségi tétel, amely egyrészt a tulajdon bármely formájával kapcsolatban tiltja a diszkriminációt, másrészt nemcsak a tulajdonjogra, hanem az abból folyó egyéb vagyoni jogokra is vonatkozik. Ebből következően a polgári jogi jogviszonyok körében tett megkülönböztetés – kellő súlyú alkotmányos indok hiányában – ugyancsak alkotmányellenes. Az Alkotmánybíróság kifejtette, bizományosi tevékenységet áruforgalomban folyamatosan részt vevő személy szokott folytatni, aki a piaci körülményeket ismeri. Az áruforgalom és a piaci feltételek ismerete a jogok és kötelezettségek egyenlőségéből következően minden üzletszerű gazdasági tevékenységet folytató jogalanytól elvárható. Az Alkotmánybíróság a „magánszemély” fogalmat bizonytalan megfogalmazásnak tekintette, a semmisséget pedig olyan aránytalan korlátozásnak minősítette, amely alkotmányosan meg nem engedhető diszkriminációt eredményez. Kiemelte ugyanakkor, hogy a „gyengébbek” védelmében indokolt lehet a polgári jog egyéb, a semmisségnél enyhébb eszközeinek alkalmazása, például speciális jogszabályokban esetleg a megbízásnak saját ügyletté változtatása vagy a bizományos belépésének kitiltása, de a szerződési szabadsággal szemben az általános tilalom aránytalan. Az Alkotmánybíróság – a szerves összefüggésre tekintettel – a vizsgálatát kiterjesztette az 1959-es Ptk. 510. §-ára is. Ez a rendelkezés az Alkotmánybíróság szerint egyrészt az árformától, másrészt a szerződő felek személyétől függő megkülönböztetést tartalmaz, amely diszkrimináció alkotmányosan meg nem engedhető. Az ártól függő megkülönböztetés az árak megállapításáról szóló 1990. évi LXXXVII. törvény előtti árrendszernek felel meg, ezért gyakorlatilag az ártól függő kivételi eset már nem jöhet számításba. A szerződő felek személyétől függő megkülönböztetés pedig abban áll, hogy az 1959-es Ptk. a hivatásszerűen gazdasági tevékenységgel foglalkozó magánszemélyt kirekeszti az önszerződés lehetőségéből, és belépésre csak a gazdálkodó szervezeteket jogosítja fel. Az Alkotmánybíróság által megállapított normaszövegeként annyi maradt hatályban, hogy a bizományos az adásvételi szerződést a megbízóval maga is megkötheti, immár minden korlátozás nélkül.

Mindezek után megállapítható, hogy az 1959-es Ptk. a belépési joggal kapcsolatban igen bőkezűen rendelkezett, a korábbi keretektől sikerült kitörnie, feltételek nélkül érvényesíthetővé tette azt. Tekintettel az 1959-es Ptk. azon rendelkezésére, mely szerint, ha a bizományos a megbízóra kedvezőbb feltétel mellett köt szerződést a bizományi szerződésben megállapítottaknál, az ebből

⁶¹ „A Magyar Köztársaság biztosítja a területén tartózkodó minden személy számára az emberi, illetve az állampolgári jogokat, bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül.”

eredő előny a megbízót illeti,⁶² a megbízó érdekeit sértheti a bizományos korlátlan belépési joga. Eladási bizomány esetén ugyanis a bizományos a bizományi szerződésben kikötött limitár és az ennél magasabb vételár közötti különbséget megtarthatja a maga számára, ha először megvásárolja a dolgot limitáron, majd továbbadja azt a limitárnál magasabb vételárat fizető vevőnek. Így a bizományi díjon felül az egyébként a megbízót illető előnyt is realizálhatja.

A Ptk. Szakértői Javaslat a visszaélések elkerülése végett nem tette lehetővé általános jelleggel a bizományos belépési jogát, hanem az Alkotmánybíróság előzőekben ismertetett határozatában foglaltakat – ideértve különösen az árrendszerben bekövetkezett változásokat – figyelembe véve a belépési jogot abban az esetben engedte, ha az eladni vagy megvenni kívánt dolog nyilvánosan jegyzett piaci árral vagy egyébként az adott időpontban a felektől függetlenül meghatározható árral rendelkezik. Ez a megoldás ugyanis a megváltozott viszonyok között pontosabban fejezi ki a Kt. 381. §-ában foglalt követelményeket, a megbízó kiszolgáltatottságának csökkentését továbbra is biztosítva.⁶³ Természetesen a belépés meg nem engedett eseteiben is felléphet a bizományos szerződő félként, ilyenkor azonban a felek között kizárólag adásvételi vagy más szerződés jöhet létre, bizományi szerződés nem, így nem jár bizományi díj sem, a felek között kettős jogviszony nem keletkezik.

Az önszerződés szabályozásának nyomán követése azt mutatja, hogy a bizományos belépési jogát régi magánjogunk szigorúbban szabályozta, a belépés megengedését garanciális feltételek teljesüléséhez kötötte. Az önszerződés mögött rejlő veszélyek miatt minden esetben főszabályként tilalmat kell felállítani, az önszerződés tilalmát nemcsak jogi, hanem erkölcsi követelmények is alátámasztják. Nem indokolt azonban teljes egészében, kivételt nem tűrően tiltani az önszerződést, mert adódhatnak olyan esetsoportok, amikor a megbízó érdekeinek védelme más eszközökkel biztosítható.

2.2. A Ptk. szabályozása

A belépési jogot nem célszerű korlátok nélkül lehetővé tenni a bizományos számára, e körben is indokoltabb a korábbi, kereskedelmi jogi rendelkezések figyelembevételével, ahogy ezt a Ptk. is teszi.⁶⁴ Visszatér az Alkotmánybíróság döntését megelőző megoldáshoz, és egyértelművé teszi, hogy a bizományost

⁶² 1959-es Ptk. 508. § (1) bek.

⁶³ VÉKÁS: *i. m.* (2008), 956–957.

⁶⁴ Lásd a Ptk. 6:285. §-át: „(1) A bizományos az adásvételi szerződést a megbízóval maga is megkötheti, ha a dolog forgalmi értéke nyilvános információ alapján egyértelműen megállapítható. (2) A bizományos belépése esetén is köteles a szerződést a megbízóra legkedvezőbb feltételek mellett megkötöni. (3) A bizományos az elszámolás keretében köteles a megbízót tájékoztatni, ha az adásvételi szerződést a megbízóval maga kötötte meg. (4) A bizományos díjigényét nem érinti, ha a szerződést a megbízóval maga köti meg. Egyebekben a bizományos belépése esetén a megbízó és a bizományos jogviszonyára az adásvételi szerződés szabályait kell alkalmazni.”

belépési jog akkor illeti meg, ha a dolog forgalmi értéke nyilvános információ alapján egyértelműen megállapítható. A dolog forgalmi értéke nyilvános információ alapján egyértelműen megállapíthatónak minősül például tőzsdei vagy egyéb nyilvánosan jegyzett piaci árral rendelkező értékpapír vagy adott időpontban az értékpapírban foglalt feltételek szerint a felektől függetlenül meghatározható értékkel rendelkező pénzkövetelést megtestesítő értékpapír esetén.⁶⁵ Garanciális rendelkezésként kiemeli, hogy a szerződést a bizományosnak a megbízóra legkedvezőbb feltételek mellett köteles megkötni. Nem felel meg ennek a követelménynek a bizományos, ha vételár a limitárral megegyezik, csak abban az esetben, ha az eladásra, illetve a vételre a limitárnál a megbízóra nézve kedvezőbb feltétel a piacon nem érhető el. Előírja a törvény belépés esetén a bizományos tájékoztatási kötelezettségét, amit időben az elszámoláshoz kapcsol. A megbízó tehát legalább a jogviszony lezárásakor értesül arról, hogy a bizományossal sajátos, kettős jogviszonyba került. A megbízó tájékoztatásán túl ez a rendelkezés megkönnyíti a megbízó igényérvényesítését is, mert egyértelművé teszi, hogy a bizományossal szemben milyen igény érvényesíthető. Az 1959-es Ptk. nem határozta meg, hogy mi történik önszerződés esetén, hogyan alakul a bizományos és a megbízó közötti jogviszony; önszerződés esetén adásvétel vagy bizomány jogcímén száll-e át a tulajdonjog. A Ptk. egyértelművé teszi, hogy – a bizományos díjigényétől eltekintve – a bizományos belépése esetén a megbízó és a bizományos jogviszonyára az adásvételi szerződés szabályait kell alkalmazni.⁶⁶

Felhasznált irodalom

- BÁRDOS PÉTER – MENYHÁRD ATTILA: *Kereskedelmi jog*. Budapest, 2008, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.
- GÁRDOS – FÜREDI – MOSONYI – TOMORI Ügyvédi Iroda: *A bizományi ügyletek néhány kérdése*. Budapest, 2009.
- GELLÉRT GYÖRGY szerk.: *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*. II. kötet. Budapest, 2000, KJK-Kerszöv.
- GELLÉRT GYÖRGY szerk.: *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*. II. kötet. Budapest, 2007, KJK-Kerszöv.
- HARMATHY ATTILA: A külkereskedelmi és a belföldi vállalatok közötti szerződések általános kérdései. In EÖRSI GYULA – HARMATHY ATTILA szerk.: *A külkereskedelmi vállalatok belföldi szerződése*. Budapest, 1978, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 11–52.
- KISFALUDI ANDRÁS: *Az adásvételi szerződés*. Budapest, 2003, KJK.

⁶⁵ A Ptk. 5:138. § (1) bekezdésében felsorolt vagyontárgyak esetén maga a törvény rögzíti ezt a tényt. VÉKÁS–GÁRDOS: *i. m.* 1849.

⁶⁶ VÉKÁS: *i. m.* (2013), 774.

- MÜLLER-FREIENFELS, WOLFRAM: Comparative Aspects of Undisclosed Agency. *Modern Law Review*, Vol. 18., No. 1. (1955), 33–42.
- NAGY FERENC: *Kereskedelmi jog*. II. Budapest, 1913, Athenaeum.
- NEUMANN ÁRMIN: *A kereskedelmi törvény magyarázata*. II. kötet. Budapest, 1880, Kiadja Zilahy Sámuel.
- OSZTOVITS ANDRÁS szerk.: *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*. Első kiadás. Budapest, 2001, Opten Informatikai Kft.
- RÓTH JAKAB: A bizományi ügylet jogi természete. *Jogtudományi Közlöny*, 1887. 21. sz. 166–167.
- RÓTH JAKAB: A bizományi ügylet jogi természete. *Jogtudományi Közlöny*, 1887. 32. sz. 253–255.
- SÁNDOR TAMÁS: A bizományi szerződés. In EÖRSI GYULA – HARMATHY ATTILA szerk.: *A külkereskedelmi vállalatok belföldi szerződései*. Budapest, 1978, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 129–258.
- SERLY ANTAL: A bizományi ügylet jogi természete. *Jogtudományi Közlöny*, 1887. 26. sz. 203–205.
- VÉKÁS LAJOS szerk.: *Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Budapest, 2008, CompLex Kiadó.
- VÉKÁS LAJOS szerk.: *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*. Budapest, 2013, CompLex Kiadó.
- VÉKÁS LAJOS – GÁRDOS PÉTER szerk.: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. 2. kötet. Budapest, 2014, Wolters Kluwer.